

Scrisori din Ardeal

Sinoadele eparhiale.—Pentru școală.—Prigonirea învățătorilor.—
Procese de presă.—Noul regulament al dietei.

În săptămîna ce a urmat după Duminica Tomii, conform Statutului Organic, cele trei eparhii romîne gr. orientale și-au ținut Sinodul, forul lor suprem în afacerile bisericești și școlare. De astădată pe lângă importanta chestie a menținerii și apărării școalelor confesionale, greu amenințate de legea lui Apponyi (1907), fiecare diecesă a mai avut o mulțime de afaceri grele de rezolvat.

La Arad, Sinodul a avut să se rostască, între altele, asupra regulamentului de administrație a Fondului preoțesc, menit să ajute pe văduvele și orfanii preoților, precum chiar și pe preoții care nu mai pot servi, ori din vre-o cauză oarecare n'au destul salariu. Fondul acesta s'a întemeiat la 1877, sub episcopul Ioan Meștanu (azi mitropolit în Sibiu) și a ajuns la suma de 1 milion 40.000 coroane. Regulamentul a fost întocmit astfel, ca din venit (dobînzii și cotizații) 40% să se capitalizeze.

S'a hotărît apoi, în urma propunerii vicarului V. Mangra, ca pe 1912, cînd se împlinesc 100 de ani dela întemeierea institutului pedagogic din Arad (azi pedagogic și teologic, școală normală și seminar), consistorul diecesan să se îngrijească a se scrie monografia acestui institut, de care se leagă de altfel întreaga mișcare culturală și politică a Romînilor din Ungaria și Bănat.

Subscrisul a propus ca prin consistor să se adune și materialul care să serve la scrierea monografiilor cel puțin a comunelor mai însemnate din diecesă, unele expuse să se maghiarizeze și foarte multe să li se schimbe numirile romînești. Administrația politică a comitatelor chiar acum lucrează pe capete să dea numiri ungurești comunelor neaoșe romînești.

Privitor la școale, s'a raportat că o parte însemnată a comunelor din diecesă a hotărît să susțină școalele și fără ajutor de stat. Sînt însă și sate care, plătind deja 70—80% dare pentru cult, nu mai pot de unde mări salariul învățătoresc, cum prescrie legea lui Apponyi. Sinodul a decis deci ca anul acesta, și de-aci încolo mereu, să se pună o stăruință deosebită din partea autorității noastre bisericești (Consistorul, care are la dispoziție pe toți protopopii și preoții), pentru a se mări așa zisul fond cultural, din care să se ajute comunele mai sărace, să-și facă școale corespunzătoare și să plătească pe învățători.

O idee foarte bună i-a venit, în privința asta, deputatului sinodal dr. Miron Cristea, protosincol în Sibiu, care în Sinodul de acolo a propus să se ia măsuri pentru înființarea unei *bănci culturale*. Bani bisericeștilor, care se urcă la mai multe milioane, apoi ai altor fonduri administrate de consistoarele noastre, să fie elocați în acțiuni de ale acestei

bănci, ori cel puțin să fie depuși la banca nouă ce s'ar întemeia nu cu scop să dea dividende mari, ca actualele bănci, ci ca din veniturile acestei bănci să fie ajutate școalele noastre. Particularii, frunțașii intelectuali și bogații, deasemeni și-ar considera drept înaltă datorie a se face acționari la banca aceasta, mulțumindu-se cu dividendă cât mai puțină, ca astfel să se poată jertfi cu atât mai mult pentru cultura națională.

Afacerea va fi studiată de consistor, care va veni apoi la viitorul Sinod cu propunere asupra modalității înființării acestei bănci.

La Caransebeș discuțiunile s'au învîrtit deasemeni în jurul chestiilor școlare, fiind acolo vorba nu numai de școalele primare, ci de școala normală din centru, în afacerile interne ale căreia guvernul și-a permis să se ingereze așa fel, încît pretinde destituirea aproape a tuturor profesorilor, pe baza unui raport făcut de un agent guvernial și nelăsînd ca autoritățile noastre bisericești să disciplineze pe cei vinovați, dacă într'adevăr sînt, ceea ce în nici un caz nu se poate constata numai pe baza anchetei făcute de agentul guvernului.

Sinodul a protestat împotriva acestei ingerinți a ministrului și a invitat pe consistor să nu cedeze, ci judecată să aducă numai pe baza anchetei făcute de comisar numit de autoritatea noastră bisericească autonomă.

La 11 Maiu n. s'a dezbătut înaintea comisiei disciplinare comitatense procesul pornit împotriva a doi bravi învățători romîni. Pe unul, D. Popovici din Cuvin, îl cunoaște și amicul Stere, care i-a lăudat mult școala. Amîndoi erau acuzați că au agitat împotriva naționalității maghiare.

Să vă spun însă întîi ce însemnează „comisia disciplinară comitatensă”. Foarte nimerit, „Tribuna” de-aici a numit-o *ghilotină politică*. Conform legii lui Apponyi, se institue adică în fiecare comitat (județ) o comisie compusă din fișpan (prefect), inspectorul școlar (revizor), secretarul județian și alți membri, să judece asupra învățătorilor noștri acuzați fie că n'ar face spor în școală (mai ales în ce privește limba maghiară), fie că n'ar avea o purtare morală bună ori că ar avea o atitudine politică „dușmănoasă statului”, adică guvernului. Un denunț, scris de oricine, poate să aducă pe cel mai brav învățător înaintea acestei comisii.

De astădată procesele acestea apăreau cu atât mai trase de păr, cu cît nu numai învinuirile erau ridicole (învățătorul din Cuvin era acuzat că ar fi îndemnat pe copii să le zică „Unguri” celor ce umblă la școala de stat maghiară, iar învățătorul Magier din Vidra era învinuit că ar fi zis, la chef cu doi unguri, un avocat și un notar, că România își va mări hotarele până la Crișul alb; însuși martorii de mai sus au spus că totul era zis în glumă), ci „crimele” s'au săvîrșit cu un an și cu doi înainte de a intra în vigoare legea lui Apponyi. Avocatul dr. I. Marșeu a dovedit că nici din acest punct de vedere comisia nu este în drept să judece, dupăcum a ridiculizat întreaga înscenare a procurorului, pus-

la cale, se înțelege, de administrația județiană, căreia îi este spina în ochi toți învățătorii români harnici și cinstiți.

A mai arătat avocatul român că învățătorul din Vidra a fost achitat de tribunal, unde i se intentase proces pentru aceeași „crimă”(?) pentru care vrea să-l judece acum comisia disciplinară. N'a folosit însă nimic splendida apărare: într'un nor de fum (căci membrii acestei comisii fumau ca la cafenea) s'a adus sentința: destituire pentru învățătorul din Vidra și 5 ani să nu aibă voie a concura să se aleagă în altă parte. Învățătorul din Cuvin a scăpat cu 100 coroane amendă. Recurs pot face la—ministru. Zadarnic ar face însă, căci doar din porunca ministrului au fost scoși amândoi cu puterea jandarmerească din școala românească, cărei cel grav pedepsit a servit 22 ani, iar celălalt 16 ani.

Este, desigur, îngrijitor faptul, că în felul acesta pentru învățătorii noștri sînt două feluri de justiție: dacă scapă la tribunal, îi apucă pe cale administrativă, unde se judecă nu după vreun paragraf al legii, ci după necesitățile politice șoviniste ori din răzbunare... Mai grav este însă că se pedepsește și școala și satul românesc. În școala al cărei învățător a fost pedepsit de comisia disciplinară, conform legii lui Apponyi obștea satului nu mai poate alege decît un învățător pe care să-l aprobe și ministrul, nu numai consistoarele noastre! Iar școala în care și al doilea învățător a fost pedepsit pe cale disciplinară, va fi închisă și guvernul face în locul ei una ungurească...

Cred că e de prisos să mai fac comentariu.

*

Pe ziua de 19 Maiu n. este chemat înaintea curții cu jurați din Oradia-Mare redactorul responsabil al „Tribunii”, d. Sever Bocu. Aceasta după ce alaltăeri același tribunal l'a mai pus sub acuză în alte două procese. Peste tot, „Tribuna” are nu mai puțin decît 9 procese de presă.

Sfîrșitul acestor procese se cam știe: condamnarea la ani de temniță și mii de coroane amendă și cheltueli.

*

De eri, în Camera ungară se aplică noul regulament, cu două ședințe pe zi, dela 10—2 și dela 4—8,—iar proiectul de buget care este la ordinea zilei a fost declarat urgent... S'au și învîrtit șuruburile astfel, încît discuția generală eri a și fost închisă și mare minune dacă azi ori mine nu se termină și „discuția” pe articole... Adică vorba vine, căci discuție nu-i, deoarece opoziția cit cricnește, e amenințată cu—comisia de imunitate, gholotina parlamentară... Alaltăeri deputatul ungar Nagy György i-a și strigat prezidentului: „ În loc de clopoșel mai potrivit ar fi să iei un revolver și să împuști asupra opozanților care intrerup!”... O stare ca în republicile din America de sud.

Arad, 2 | 15 Maiu.

I. Russu-Șirianu.